

DONA LUCY

Imanol Galfarsoro*

Kultu(ra)ren kartografia(k)

"Euskal Herrian irabazteko daukagun estatuak efektu zuzena izango baitu: gaur egungo 'euskalduna' kategorian nagusitzen den simulakro etnikoaren amaiera. Estatuaren eragin zuzenaren menpe egongo diren eskola eta unibertsitateetan behintzat, kulturaren transmisiorako ereduak Matthew Arnold-ek kontseilatzen zituen gisan eskaini daitezela *please*, alegia: 'Munduan erakutsia eta esana izan den onenaz' "

Kultura' kontzeptu nabariki balioanizduna eta korapilatsua da. *Cliché* honen harira esan daiteke, hala ere, kulturaren esanahia artikulazio bikoitz baten inguruan antolatu dela mendebaleko i(ra)kasbideetan.

Gizartea, komunitatea edo herriaren bizimodu eta zereginekin lotuta dauden ikusmenek, kulturaren ulermen *zabala* ematen dute aditzera, ohikoan giza-zientzien (antropologia, soziologia...) tresneria aztertzaileekin ezagutzera eman dena. Kultura, hemen, giza-taldean ohitura, hizkuntza, errepresentazio, jarra, ekite eta ideiez dago osatua; giza-talde antolatutek heredatu, erabili, erantsi, transmititu eta transitoan ere transmutatzen dituen osagai eta baliabide material zein sinbolikoz osatua, hain zuzen.

Eguneroko bizi-esperientzia "arrunta" zehaztu eta adierazteaz gain, kulturak, kontzeptu bezala, beste esanahi *mugatu* eta hertsia goa ere gorde du. Kulturaren definizio murriztu honek sorkuntza estetikoaren eremua betetzen du. Artegintza zein litera-

turgintzarekin lotuta oro har, kulturaren zentzu honek sormena, "jenio" artistikoaren edo gutxiengo jakitun baten esparru pribilegiatua azpimarratu izan du, bidenabar kulturaren ideia elite kul(tiba)tu baten beharrea sostengatuz.

Kulturaren esanahia ulertzeko modernitatearen bilakaerari eta giza-aldakuntzei erreparatu beharra dago. Kultura birdefnizteko ahaleginak modernitateari emandako erantzunekin hedatu ziren. Testu-guru horretan, gizarte industrializatu eta urbanizatu berriekin batera nagusituz joango zen masa-kultura herrikoikiak mehatxu nabaria suposatu zuen. Mehatxua kulturaren ulermen mugatuak defendatzen zuenaren aurka: mekanizazio errepikakorraren eraginez, kulturgintzaren goi mailako estatusa eta artelanaren *aura* bereizgarria zalantzan ezarri ziren. Mehatxua kulturaren ulermen zabalak ohiz aztertzen eta babesten zituen ohiko bizimodu *natural* eta *pre-moderno*en aurka, bai herri kolonizatueta baita European bertan ere.

XIX. mende bukaeran eta XX.aren hasieran emandako giza-garapenei erantzun nahiarekin, badago beste *cliché* bat kultura eta Euskal Herria batzeko orduan zeharo hedatu dena. Lotura hori halabeharrez identifikatu izan dela definizio zabal-antropologikoarekin; eta, noski, identifikazio hori berori berezitasunaren edo *eszeptionalismo*-aren fantasia idealizatuekin hornitu ohi da: *Europako herri zaharrena, hizkuntza misterioitsua, izaera "etniko" mardul-indartsua...* Gogorarazi beharra baldin badago, tradizio honek sendo dirau XXI. mendean.

Globalizazioa gora eta teknologia berriak behera, interesgarria da fantasia kulturalista eta subordinatzaile hauen babesleku nagusiez ohartzea. Nahikoa kurioski, euskalduntasun bereziaren inguruko mi(s)ifikazio konpensatzaileak, "tolerantzia", "pluralitatea" edo "dibertsitatea" nonahi eta, batez ere, nolnahi azpimarratzen dituztenen jarduera eta predikamendu kultur-anizale berrietan aurkitzen baita, gaur egun; oso jarduera *post* izanik (post-moderno, post-politiko...) predikamendu (est)etiko oro ahultzailetan oinarritzen dena.

Adibide gisa, har dezagun Julio Medemek *Euskal pilota: larrua harriaren kontra*. Jakina, aurkeztu zenetik ur sobera joan da zubi azpitik. Hala ere, *lurra emandakoa lurtean gelditzen da*, betiere eskertzekoa dena bat-bateko polemiken modakeriatan ez erortzeko.

Gauzak horrela, Medemen dokumentalean oraindik ere aipagarri gelditu, zera gelditzen zait, alegia: dokumentala bera, nabarmenki, pilota joko eta nekazari-arrantzale kirolen protagonismo erdi-erdikoen inguruan antolatu izana: segalariak, aizkolarriak, estropadak, idi-probak, ahari jokoa ... Zer esanik ez, sormen-askatasunaren balioari eutsiz, arazoa, berez, ez da erabilitako ikusmenezko teknika formal ardatzaile hori. Hala eta guztiz ere: identifikatzen zituen *dos frentes nacionales* baketu ezinen arteko errotiko ezinulertuaren muina, gatazkaren zorrozatasuna, indartasun zentzua eta konfrontazioaren bortizkeria "kulturalki" erakuste aldera, ez al dago ganorazko euskal kirol eta jokorik? Hala nola, esate baterako, xake jokoa (taktika eta estrategia), futbola (gatazkaren izaera kolektibo eta antolatua), surfa (eragozpenen gainditze indibiduala) eta abar (alpinismoa, golf, boxeoa, tenis jokoa ...).

"Kultura alde batera, eta politika zein gizartea beste aldera zatikatzeko joera ezaguna, bidegabekeria da. Zer esanik ez, zatiketa horren bidez kulturak bere indarra, enkantua eta jakinarazteko doitasuna gordetzen du. Izan, kultura xarmagarria da oso! Baina gizarte garakideetan, kultura zenbait hegemoniaren aldeko borroka politikoetan txertatuta dago, nahitaez"

Ematen duena baino sakonagokoa da arazoa. Izan ere, aurkezpen-aukera esplizitu horren *azpian* gordetzen da, presuposizio inplizitoetan alegia. Edo bestela esanda, mezu orokorra gehienbat modu aitortu gabekoen bitartez ulertzeko moduan:

Inpartziala eta orekatua naiz. Kulturaren ederra eta benetakotasuna maite ditut. Kulturak politikaren zatarrarekiko distantzia kritikoa mantentzeko bidea irekitzen dit. Gainera, ez daukat frogatu beharrik. Ni munduko hiritarren arteko zinegile kosmopolitena naiz. Izan naiz jada, beste lan batzuen bidez, hainbat bizimodu konplexuren drama unibertsalak erakusteko gauza, izan ere, kultura herrikoi globalaren eta kultur-industriaren euskarri nagusienetarikoa (zinema) maisuki erabiliz. Orain, aldiz, Euskal Herriko biztanleen berdintasun politikoa jabetzeko posibilitatea *estigma* bilakatze aldera, euskal berezitasunaren *enigma* eta diferentzia kulturala azpimarratuko ditut bere osotasun eta benetakotasun lokalean. Nola? Bada, hain justu, Euskal Herria kultura herritarraren zati are partikularrago baten bitartez (herri kirolak) soilki sinbolizatuz.

Noski, subordinazio politikoa iraunarazteaz gain, eta Euskal Herriko kultur-izaera aberats eta konplexuari uko eginez, baliabide metonimiko horien beste efektu estrategikoak ezagunak dira: autentizitate multikulturalistaren kontsumoa suspertzeko baliagarriak dira; edo beste modu batera esateko: bertako *nouvelle cuisine basque* eta label produktuez hornitutako mahai-inguruan, naturarekin bat datorren euskaldunaren indarra, gizontasuna eta emandako hitzaren balioa sinbolizatzeko ahalmena gordetzen dute... negozio *glokalak* egiteko orduan. Zentzu horretan, inportantzia gutxikoa da, niri behintzat Frantzia kulturaren bitartez saltzeko marketin estrategia *rurbanoak* egokiago iruditzen bazaizkit: *traditional French cuisine* eta erromantzea *–du pain, du vin–*, gazta eta laztana Pariseko tren geltokian... *Beautiful!* Kontua da, hala ematen du bederen, *de traje regional* janzteak funtzio ekonomiko nabaria betetzen duela hala Euskal Herrian nola Renon edo Shangain.

Garbi dago: gaur egun, aipatu kulturaren bi zentzu nagusiak nahastuta agertzen dira, eta kulturaren esparruan ohikoan zedarritu nahi izan diren makina bat muga uztartu egiten da. Kultura “bizimodu oso”-tzat ulertzen duen zentzu zabalak jendartean eta herrian errotzen diren pentsamolde, portaera eta araubideak, jarrerak, hizkuntzak eta ohiturak segitzen dira kontuan hartzen. Baina kultura prozesua den hein berean, gizartean antolatzen diren kultur-instituzioekin batera, kultura egituratu eta bere baitan biltzen dituzten aginte egiturek ere leku nabarmena betetzen dute (hezakuntza eredu, esate baterako, edo hizkuntz akademiak eta abar). Kultura “sorkuntza estetiko”-tzat ulertzen duen zentzu mugatua, bestalde, zenbait musika tankera, literatur testu eta arte-forma, tradizioaren bidez gordetako bikaintasun-eredu mugikorrez elikatzen da. Baina ohiko kultur-ekoizpen onartuen gain, zenbait masatan produzituriko merkatalgailu eta kultur-artefaktuen balio estetikoak ez da zalantzan ezartzekoa.

Kulturak, horrela, sare zeharo konplexu baten itxura hartzen du, non modu oso asimetriko bazain bitxien bidez gauzatzen diren “goi”, “erdi” eta “behe” mailako artegintza (eremu estetikoak), jatorrizko adierazpen herritar lokalak (eremu antropologikoa) eta kultura masifikatu eta herrikoi (edo *mass media* eta kontsumoaren eremu) globalaren arteko eragin eta

influentziak. Testuinguru horretan, kultura alde batera, eta politika zein gizartea beste aldera zatikatzeko joera ezaguna, bidegabekeria da. Zer esanik ez, zatiketa horren bidez kulturak bere indarra, enkantua eta jakinarazteko doitasuna gordetzen du. Izan, kultura xarmagarria da oso! Baina gizarte garakideetan, kultura zenbait hegemoniaren aldeko borroka politikoetan txertatuta dago, nahitaez.

Beraz azken oharra: ez nabil “euskaldun” bezala idazten. Ez gaur egun orokorrean ulertzen den bezala, behinik behin. Askapen mugimenduak azken 50 urteetan eraiki, eratu eta artikulatu izan duen subjektu kolektibo zehatz baten praktika eta diskurtso etiko-politikoaren egiari, fidelitate osoa erakusten dion posizio batetik ari naiz idazten; posizio zeharo kontzientea eta, are gehiago, kontingentea dena. Ez da gauza bera. Azken finean, Euskal Herrian irabazteko daukagun estatuak efektu zuzena izango baitu: gaur egungo “euskalduna” kategorian nagusitzen den simulakro etnikoaren amaiera. Eta kulturaz ari garenez, soilik kulturaz, niri, Nomadak TX edo Kepa Junkeraren fusio trikititxinparta “hibridoak” atsegin zaizkit. Baina kulturaren eremuak eremu eta kulturaren transito zein transmutazio kontrolagaitzez aparte, nago, paradoxikoki, aspaldiko kultur kritikari kontserbadore baten irakatsiak gaur egun ere baliagarriak direla. Ondorioz, estatuaren eragin zuzenaren menpe egongo diren eskola eta unibertsitateetan behintzat, kulturaren transmisiorako ereduak Matthew Arnold-ek kontseilatzen zituen gisan eskaini daitezela *please*, alegia: “Munduan erakutsia eta esana izan den onenaz”.

* Ingalaterrako Leeds Unibertsitateko
Soziologia saileko kidea

LARRUN pentsamendu aldizkaria ARGIArekin batera banatzen da

Zuzendaria: Xabier Letona

Jabea: Komunikazio Biziagoa S.A.L.

Helbidea: Zirkuitu ibilbidea, 15. pabiloia 20160 Lasarte-Oria

Posta Elektronikoa:

larrun@argia.com **Telefonoa:** 943 37 15 45

Inprimategia: Antza S.A.L. **Informatika:** ASP

SCOOP.